

Puna referenca: Milićević, S. (2013). Zdravstveni turizam – megatrend na turističkom tržištu, *Megatrend revija*, 10(4), str. 163-176,

dr Snežana Milićević, asistent
Univerzitet u Kragujevcu, Fakultet za hotelijerstvo i turizam,
Vrnjačka Banja 36210, ul. Vojvođanska bb.
e-mail: snezana.milicevic@kg.ac.rs

ZDRAVSTVENI TURIZAM – MEGATREND NA TURISTIČKOM TRŽIŠTU

Apstrakt: Zdravstveni turizam predstavlja globalni fenomen 21. veka. Milioni turista iz čitavog sveta putuju u razne destinacije sa ciljem očuvanja i unapređenja psihofizičkog zdravlja. Zdravstveni turizam danas podrazumeva pružanje raznih zdravstvenih usluga koje mogu da se kreću u rasponu od najsloženijih hirurških intervencija u specijalizovanim zdravstvenim ustanovama, preko tradicionalnih lečilišnih tretmana u banjskim centrima, do raznovrsne spa&wellness ponude radi podmlađivanja ili putovanja radi duhovnog uzdizanja, čime se koncentrišu različiti motivi pod okriljem istih ciljeva. Iako je poslednjih godina dosta istraživano na temu zdravstvenog turizma, jedinstven koncept ne postoji.

Glavni akcenat ovog rada ogleda se u prezentovanju specifičnosti i razlika u konceptu zdravstvenog turizma širom sveta. Rad će napraviti i kratku analizu stanja zdravstvenog turizma u Srbiji. Cilj rada je da, na osnovu analize karakteristika zdravstvenog turizma Evrope, ukaže da je zdravstvenom turizmu Srbije neophodan nov razvojni koncept u skladu sa savremenim trendovima na turističkom tržištu.

Ključne reči: Zdravstveni turizam, međunarodno turističko tržište, Srbija

1. Uvod

Turizam je danas jedna od najjačih „industrija“ sveta, za mnoge zemlje značajan izvozni proizvod i generator zapošljavanja. Svet je postao „globalno selo“ u kome je većina turističkih destinacija postala dostupna. Uprkos povremenim kriznim situacijama, svetski turizam krupnim koracima ide napred; od 1950. godine, broj turista se popeo sa 25,3 miliona na 1.035 miliona u 2012. godini, što je za 3,8% više u odnosu na prethodnu 2011. godinu.¹

Povezanost zdravlja i turizma oduvek postoji. Zdravlje je jedan od najstarijih, trajnih i najjačih motiva turističkog kretanja, tako da turizam u svim svojim

¹ UNWTO: UNWTO World Tourism Barometar, vol 11/2013,
http://dtxqtq4w60xqpw.cloudfront.net/sites/all/files/pdf/unwto_barom13_01_jan_excerpt_0.pdf.
(25.02.2013.)

oblicima uvek vrši i zdravstvenu funkciju.² Putovanje u cilju dobrog zdravlja nije nov fenomen. Još su drevni Rimljani širom svoje imperije gradili odmarališta sa lekovitim termalnim banjama (rimska kupatila), gde su posetiocima i rimskim legionarima pružane razne masaže, kupke i saune.

Poslednjih godina sve više dolazi do promena u potrebama turista: sve je veća potražnja za prirodnim, nedirnutim, ekološki čistim sredinama i sve je veći trend brige za vlastito zdravlje. U današnjem modernom svetu, zdravlje je postalo veoma dragoceno. Osećati se i izgledati zdravo predstavlja pravu privilegiju u vremenu u kome se brzo živi i koje karakteriše svakodnevni stres. Svetska zdravstvena organizacija definiše zdravlje kao „stanje potpunog fizičkog, mentalnog i socijalnog blagostanja, a ne samo odsustvo bolesti ili nemoći“.³

Zdravstveni turizam predstavlja fenomen novog doba, što najbolje ilustruju sledeći podaci: “2008. godine banje Evrope su zabeležile 180 miliona noćenja, zdravstveni turizam Japana 130 miliona posetilaca, Amerike 110 miliona posetilaca”.⁴ Po broju banja, broju zaposlenih i prihodu, Evropa je najveće banjsko regionalno tržište na svetu. Svake godine, 18.000 Evropskih banja generišu promet od oko 30 milijardi evra. Zapošljavajući oko 750.000 ljudi, ovaj sektor je jedan od najvećih poslodavaca u Evropskoj Uniji (EU) u oblasti zdravstva i turizma.⁵ U zaključnom dokumentu sa I Kongresa banja održanog maja 2009. godine u Vrnjačkoj Banji, navodi se da je Nemačke banje 2008. godine posetilo 19 miliona turista koji su ostvarili 100 miliona noćenja. Time je otvoreno 350.000 novih radnih mesta, a bruto nacionalni dohodak je poslovanjem banja obogaćen sa 15 milijardi evra.⁶ U istom dokumentu je konstatovano da je u periodu od 2004. do 2009. godine u banje Slovenije investirano 250 miliona evra, od kojih je 53 miliona evra povučeno iz kompenzacijskih kredita fondova EU.⁷ Po predviđanjima Svetske Turističke Organizacije, zdravstveni turizam je najvažniji sektor 21. veka u delu stvaranja novih radnih mesta.

2. Pojam i vrste zdravstvenog turizma

Postoje različita mišljenja oko definisanja pojma i vrsta zdravstvenog turizma. Preteča današnje Svetske Turističke Organizacije (UNWTO), Međunarodna Unija Turističkih Organizacija, definisala je zdravstveni turizam kao "zdravstvene objekte koji koriste prirodne resurse zemlje, a posebno mineralne vode i klime."⁸

² Alfier, Dragutin: Uloga turizma u resocijalizaciji i desocijalizaciji suvremenog čovjeka. Turizam: izbor radova, Institut za turizam Zagreb 1994, 209.

³ World Health Organisation: WHO definition of Health, <http://www.who.int/about/definition/en/print.html>, (12.02.2013)

⁴ Lieber, Joachim: „Strategy of European spa tourism in future“, 15th Annual ESPA Congress, Băile Felix Romania 2010, 19.

⁵ European Spas Association: “ESPA Brochure”, <http://www.espa-ehv.eu/brochure/> (20.12.2012.)

⁶ Zaključni dokument sa I Kongresa banja, Zbornik radova sa II Kongresa banja sa međunarodnim učešćem, Udruženje banja Srbije Vrnjačka Banja 2010, 6.

⁷ Ibid, 7.

⁸ The International Union for Official Tourism Organisation, IUOTO Publications, Geneva 1973, 7.

Međutim, ova definicija je preuska, jer izdvaja samo mineralne izvore i klimu i ne obuhvata kompletan prirodno lekoviti faktor, koji je sastavni deo zdravstvenog turizma, a koji podrazumeva morsku vodu, sunce, radioaktivni pesak, mineralna blata i druge faktore.

Po Kasperu zdravstveni turizam je zbir svih odnosa i fenomena koje proističu iz promene lokacije i boravka ljudi u cilju promovisanja, stabilizovanja i po potrebi, vraćanja fizičkog, mentalnog i socijalnog dobrostanja kroz korišćenje zdravstvenih usluga, boraveći u mestu koje nije mesto njihovog stalnog boravka niti mesto u kome rade.⁹ Međutim, ovde se takođe ne spominje prirodni lekoviti faktor kao bitna komponenta zdravstvenog turizma. Zdravstveni turizam ima zadatak pomoći očuvanju i unapređenju zdravlja pomoću prirodnih faktora okoline.¹⁰

Hrabovski Tomić navodi da zdravstveni turizam obuhvata dve vrste potrošača, koje imaju sličan ili isti način zadovoljavanja svojih zdravstvenih potreba. Prvu grupu čine potrošači zdravstvenog turizma u užem smislu (tradicionalni termalizam ili lečilišni turizam). Resursnu osnovu ove vrste turizma čine prirodni lekoviti faktori, medicinska infrastruktura i stručno osoblje. Drugu grupu čine potrošači zdravstvenog turizma u širem smislu (preventivni turizam), koji osim korišćenja prirodnog lekovitog faktora, žele i druge vrste aktivnosti i za koje je poboljšanje, očuvanje i unapređenje zdravlja samo jedna od više turističkih potreba. Oni su mobilniji, rado posećuju lokalne priredbe, znamenitosti i muzeje, interesuju ih običaji i kultura, gastronomija, sport i rekreacija. Na osnovu toga, ona definiše zdravstveni turizam kao "oblik turizma koji se preduzima u cilju promovisanja, stabilizovanja i po mogućnosti, vraćanja fizičkog i mentalnog "dobrostanja" uz pomoć (korišćenjem) prirodnih lekovitih faktora, zdravstvenih usluga, sportsko rekreativnih i wellness sadržaja, podrazumevajući pri tom, da ljudi koji to čine nemaju permanentan boravak na toj lokaciji".¹¹

Goeldner prepoznaje pet komponenti zdravstvenog turizma; svaka od njih identifikuje konkretne tržišne segmente i može predstavljati vrstu zdravstvenog turizma:¹²

1. Sunce i zabavne aktivnosti (leisure tourism);
2. Učestvovanje u zdravim aktivnostima, ali zdravlje nije osnovni motiv (rekreacija u prirodi, avanturistički turizam, sportski turizam, wellness turizam);
3. Osnovni motiv za putovanje je zdravlje (npr. morska krstarenja ili putovanja radi promene klime) (zdravstveni turizam, wellness turizam);
4. Putovanje zbog sauna, masaža i drugih zdravstvenih delatnosti (banjski turizam, wellness turizam);
5. Medicinski tretmani (medicinski turizam, dentalni turizam).

⁹ Kaspar, Claude: "Gesundheitstourismus im Trend", 53-61, Jahrbuch der Schweizer Tourismuswirtschaft 1995/96, Institut für Tourismus und Verkehrswirtschaft St. Gallen 1996.

¹⁰ Živković, Radmila: Ponašanje i zaštita potrošača u turizmu, Univerzitet Singidunum, Beograd 2009, 75.

¹¹ Hrabovski Tomić, Eva: Destinacije zdravstvenog turizma (Sa osvrtom na banje Vojvodine), Prometej, Novi Sad 2006, 17.

¹² Goeldner R Charles: "From Traditional Spa Tourism to Modern Forms of Health Tourism", Tourism Review 44 (4)/1989, 7.

Vesjenjak smatra da je “Zdravstveni turizam posebna grana turizma koja se stručno i kontrolisano služi prirodnim lekovitim faktorom, postupcima fizikalne terapije, celovite medicinske struke i komplementarne medicine u cilju očuvanja i unapređenja zdravlja, kao i celovitog poboljšanja kvaliteta života. Atrakcijsku osnovu zdravstvenog turizma čini korišćenje prirodnih lekovitih faktora koji mogu biti npr. morski, termalni i klimatski, uz stručnu medicinsku podršku (referentni know-how)”. On zdravstveni turizam deli na: kurativni (klinički i rehabilitacijski) i preventivni (wellness):¹³

- Klinički zdravstveni turizam koriste oni kojima treba kurativna usluga i različiti hirurški i stomatološki zahvati zbog zdravstvenih problema ili želje za boljim izgledom.
- Rehabilitacijski zdravstveni turizam se odnosi na lečenje specifičnih bolesti u uglednim terapijskim centrima. Ovaj oblik turizma je subvencionisan od strane zdravstvenog osiguranja i ograničen određenim brojem destinacija.
- Wellness je harmonično zdravstveno stanje tela, uma i duha, koji se zasniva na samoodgovornosti čoveka i njegovom odnosu prema prirodi i okolini. Sastoji se od četiri osnovna elementa: fizičke i duhovne aktivnosti, zdrave ishrane i lične relaksacije.

Tabela 1. Razgraničavanje preventivnog i kurativnog zdravstvenog turizma¹⁴

Kriterijumi	Promocija zdravlja – Zdravstveno preventivni turizam	Rehabilitacija – lečenje Zdravstveno kurativni turizam
Gosti	Zdrav	Bolestan
Motivi korišćenja	Promocija zdravlja, Primarna preventiva	Lečenje, olakšavanje tegoba, ublažavanje, sekundarna i tercijalna preventiva
Ciljevi	Fizička aktivnost, ishrana, opuštanje, duhovna aktivnost	Lekar specifično određuje ciljeve pacijentu
Ponuda	Sport, rekreacija, gastro ponuda, opuštanje, duhovne, kulturne i društvene aktivnosti	Istaknuta je medicinska ponuda
Odluka za korišćenje	Samoinicijativnost, dobrovoljnost	Mišljenje lekara
Dužina boravka	Često samo preko vikenda ili produženog vikenda, 3-10 dana	Uobičajeno najmanje 2-3 nedelje
Finansiranje	U najvećem delu samostalno plaćanje ili delimično dodatno zdravstveno osiguranje	U najvećem delu preko osnovnog i dodatnog zdravstvenog osiguranja, u manjem delu i samoplaćanjem

¹³ Vesjenjak, Peter: “Aktuelni trendovi razvoja zdravstvenog turizma u Srednjoj Evropi i Sloveniji kao pokazatelj potencijala razvoja banjskog turizma u Srbiji”, *Zbornik radova sa II Kongresa banja sa međunarodnim učešćem*, Vrnjačka Banja, Udruženje banja Srbije 2010, 59.

¹⁴ Ibid, 60.

Smith&Puczko¹⁵ sugerišu da zdravstveni turizam može da se posmatra iz dve različite perspektive, medicinske i wellness. „Spa“ je jedan od podsektora zdravstvenog turizma koji je pozicioniran između medicinskog i wellness turizma, u zavisnosti od namene i vrste tretmana dobijenog prilikom posete banji.

Iz različitih definicija može se generalizovati sledeće: Zdravstveni turizam predstavlja vrstu turizma, gde je glavna motivacija turistima poboljšanje ili očuvanje njihovog zdravstvenog stanja, odnosno lečenje ili prevencija. Današnji zdravstveni turizam je preuzeo imidž originalnog i klasičnog "termalizma", uz širok spektar raznovrsnih usluga, gde voda, zbog svojih prirodnih odnosa sa suštinom ljudskog bića, ostaje jedan od osnovnih elemenata, mada se koristi na različite načine, sa različitim ciljevima i uz nove tehnike.

Možemo zaključiti da zdravstveni turizam obuhvata pružanje raznih usluga od:

- Tradicionalnog lečilišnog tj. banjskog turizma u termalnim objektima Evrope, koji obuhvata preventivu, kurativu ili rehabilitaciju primenom prirodnih lekovitih resursa (termo-mineralni izvori, slana jezera, blato i radioaktivni pesak, klima, itd.).

- Wellness turizma, koji podrazumeva postizanje fizičkog i psihičkog blagostanja uz korišćenje prirodno lekovitih faktora i drugih vrsta aktivnosti (spa tretmani, nega lepote, zdrava ishrana, relaksacija, meditacija, joga, fitnes, itd). Reč je o putovanju u svrhu opuštanja, rekreacije, uživanja, način da se pobegne od svakodnevnog stresa i radi revitalizacije, u bilo koji zdravstveni centar, odnosno banju, bez medicinskog nadzora, pri čemu turista nije bolestan.

- Medicinskog turizma, koji može da se kreće od operativnih zahvata na Tajlandu, preko dentalnog turizma u Mađarskoj, do estetske hirurgije u Švajcarskoj. Korisnici ove vrste turizma su pacijenti sa ozbiljnim zdravstvenim problemima kod kojih su radi poboljšanja zdravlja potrebni složeni medicinski tretmani (hirurški zahvati, transplantacije organa, estetska hirurgija, stomatološki zahvati, intervencije na očima, vantelesna oplodnja, itd.), koji zahtevaju usluge specijalizovanih zdravstvenih ustanova i vrhunskog medicinskog kadra. Veoma često ovakvi pacijenti moraju da ostanu neko vreme u banji radi oporavka. Dakle, reč je o putovanju u svrhu lečenja određenih bolesti organa ili operacija pod medicinskim nadzorom u bolnicama ili medicinskim centrima.

3. Specifičnosti i razlike u konceptu zdravstvenog turizma u svetu

Dinamični rast zdravstvenog turizma se registruje širom sveta. Sam koncept zdravstvenog turizma razlikuje se od regiona do regiona, od zemlje do zemlje. Na njega utiču sledeći elementi:¹⁶

- Prirodni resursi;

¹⁵ Smith Melanie, Puczko László: *Health and wellness tourism*, Butterworth-Heinemann, Oxford 2009, 7.

¹⁶ Smith Melanie: "Global Trends in Health and Wellness Tourism", http://www.slovenia.info/pictures%5CTB_board%5Catachments_1%5C2011%5CMelanie_Smith_12001.pdf. (20.01.2013.)

- Istorija zdravstvenog turizma;
- Verska orijentacija;
- Životni stil;
- Kulturna tradicija;
- Politika vlade i njena podrška;
- Stepen razvoja proizvoda i marketinga.

Evropske banje nude raznovrsne sadržaje i posebne programe sa različitom dužinom trajanja namenjeni različitim tržišnim metama. Za razliku od Zapadne Evrope, gde je akcenat na preventivi, mentalnom i fizičkom zdravlju u termalnim banjama, wellness hotelima i holističkim centrima, u Centralnoj i Istočnoj Evropi naglasak je na kurativi i fizičkom zdravlju, odnosno prevladava konvencionalno lečenje u tradicionalnim banjama i klinikama uz nadzor lekara. U Južnoj Evropi zastupljeni su tretmani na bazi morske vode i turizam zasnovan na primorju i sunčevoj svetlosti uz holistički pristup, dok Severna Evropa zdravstveni turizam bazira na aktivnoj rekreaciji u prirodi (fjordovi, jezera, šume), upotrebi sauna i tretmanima hladnom vodom u jezerima.¹⁷

Azija je kontinent sa kojeg su potekle mnoge usluge koje se danas koriste u spa&wellness centrima širom sveta: od tajlandskih i šijacu masaža, tradicionalne kineske medicine, feng šuija, ajurvede, joge, meditacije, itd. Međutim, mnoge Azijske zemlje poput Indije, Singapura, Tajlanda, Malezije i Filipina, pored holističkog pristupa, ogroman akcenat stavljaju na medicinski turizam. One su u 2007. godini od medicinskog turizma ostvarile prihod od 3,4 milijarde američkih dolara i drže 12,7% svetskog tržišta.¹⁸ Ove zemlje svoju ponudu baziraju na izrazito nižim cenama, kvalitetnim medicinskim uslugama, stručnim medicinskim kadrovima i najsavremenijim zdravstvenim ustanovama. Čak i sa dodatnim troškovima avio prevoza i hotelskog smeštaja, mnoge medicinske intervencije koštaju svega 10% od cene koju bi pacijenti platili u svojoj matičnoj zemlji. Primera radi, izuzetno ozbiljna hirurška intervencija, kao što je operacija srčanog zaliska, koja u Americi košta preko 100.000 američkih dolara, u Indiji košta oko 10.000 američkih dolara.¹⁹ Mnogi pacijenti su pri tome zadovoljni što pored kvalitetne medicinske usluge, mogu da obiđu Tadž Mahal i druge atrakcije ove zemlje. Sličnih primera ima širom sveta.

Pojedinim Afričkim zemljama, kao što su Južna Afrika i Kenija raste popularnost jer nude Safari pakete u kombinaciji sa medicinskim turizmom, i to pre svega estetskom hirurģijom. Sa druge strane, Sejšeli i Mauricijus, koncept zdravstvenog turizma baziraju na luksuznim banjaskim centrima.

U Americi i Kanadi akcenat je na lepoti, kozmetičkim tretmanima, opuštanju i relaksaciji u dnevnim banjaskim centrima, banjaskim klubovima i wellness hotelima.

¹⁷ Ibid, 6-8.

¹⁸ Medicinska Grupa Hrvatska: *Medicinski turizam*.
http://www.medicinska-grupa.hr/med_turizam.html. (25.12.2012.)

¹⁹ Healism: *What is medical tourism?*
http://www.healism.com/medical_tourism/overview/what_is_medical_tourism?/ (15.12.2012.)

Koncept zdravstvenog turizma Kariba, pored wellness i spa turizma, obuhvata medicinski turizam, negu i brigu o starima, ispitivanje i usluge dijagnostike.²⁰

Tabela 2. Razlike u konceptu zdravstvenog turizma u svetu²¹

Vrste zdravstveno turističkog proizvoda/ lokacija	Tipične aktivnosti	Wellness domeni	Tipični posetioci
Tradicionalne banje (Centralna i Istočna Evropa)	Sedenje u mineralnim vodama, masaže, saune, parna kupatila	Fizički, medicinski, kurativni	Stariji ljudi sa posebnim oboljenjima
Hoteli i dnevni banjski centri (SAD, Engleska, Karibi, Jugoistočna Azija)	Tretmani lepote, relaks masaže, aroma terapije, đakuzi	Kozmetički, relaksacioni	Posetioci sa višim primanjima, poslovni turisti, pretežno žene
Rekreativni banjski centri (Austrija, Nemačka)	Bazeni, termalne vode, saune i parna kupatila, đakuzi i fitnes	Fizički, relaksacioni, zabavni	Skijaši, planinari parovi, ponekad porodice sa decom
Primorske banje i centri za talasoterapiju (Francuska, Izrael)	Hidroterapija, inhalacija solima, piling od soli, obloge morskom travom	Fizički, kurativni, kozmetički	Hotelski gosti sa visokim primanjima i stariji posetioci
Holistički centri (Grčka, Španija)	Joga, masaže, kreativne, duhovne i psihološke radionice	Fizički, mentalni, psihološki, socijalni, duhovni, kreativni	Baby-boomers-i, posetioci starosti od 35 do 55, pretežno žene
Centri joge i meditacije (Evropa, SAD, Indija i Kanada)	Joga, meditacija, post	Fizički, mentalni, duhovni	Baby-boomers-i, poslovne žene starije od 40 god.
Hodočasnički centri (Španija, Francuska)	Poseta duhovnih predela, verskih zgrada, hodočašća	Fizički, duhovni	Pretežno mlađi od 30, ne obavezno religiozni
Medicinski centri (Mađarska, Južna Afrika, Indija)	Operacije, estetska i dentalna hirurgija	Fizički, kozmetički	Preko 30 godina, iz SAD i Evrope, zbog nižih cena

Destinacije zdravstvenog turizma danas nude integralni zdravstveno turistički proizvod izuzetno dinamičnog rasta, koji obuhvata raznovrsnu ponudu lečilišnog turizma, wellnessa, medicine, programa lepote, fitnesa, itd, u kombinaciji sa kvalitetnim smeštajem, gastro ponudom, zabavnim, sportskim, kulturnim i drugim aktivnostima koje upotpunjuju turistički boravak.

²⁰ Caribbean Export Development Agency: "Health & Wellness Tourism: TEN Strategies for Success Within the Caribbean Single Market&Economy", <http://www.onecaribbean.org/content/files/10strategyserieshwfinalcbbnexport.pdf>. (30.12.2012.)

²¹ Smith Melanie, Puczko László, 134.

4. Karakteristike zdravstvenog turizma Srbije

Zdravstveni turizam Srbije je prevashodno vezan za tradicionalni lečilišni, odnosno banjski turizam, koji u Srbiji ima najdužu tradiciju od svih vrsta turizma. U Srbiji ima preko 1000 izvorišta hladne i tople mineralne vode, kao i veliko bogatstvo prirodnog mineralnog gasa i lekovitog blata. Srbija raspolaže sa 40 banjskih i klimatskih mesta u kojima su banjske terapije prilagođene lečenju širokog spektra zdravstvenih oboljenja, i najčešće se primenjuju pijenjem lekovite mineralne vode ili lekovitim kupkama.²²

Tek poslednjih godina banje Srbije počinju da razvijaju i wellness turizam. Početak se vezuje za 2005. godinu, kada je Specijalna bolnica „Merkur“ Vrnjačka Banja, u vreme održavanja „Turističke Berze Banja“ otvorila prvi wellness centar u banjama Srbije, pod nazivom „Fons Romanus“. Već sledeće godine „Merkur“ otvara Aqua centar „Water Fall“, zatim Peloid centar „Limus Romanus“, itd.²³ Ovakav koncept zdravstvenog turizma polako počinju da prihvataju i drugi banjski centri u Srbiji kroz otvaranje savremenih wellness centara: banja Koviljača, Soko Banja, Kanjiža, Ribarska Banja, Prolom Banja, Niška Banja, itd. To u velikoj meri doprinosi promeni staromodnog imidža srpskih banja, da njih ne posećuju samo stari i bolesni, već i zdravi ljudi različite starosne dobi.

Hrabovski Tomić smatra da se banje u Srbiji dele u dve osnovne kategorije:²⁴

1. Banje - bolnice, koje primaju bolesnike čije troškove pokriva socijalno osiguranje. Te su bolnice u nadležnosti zdravstvenih vlasti, pa iako mogu primati pojedince sa ličnim plaćanjem, nisu tržišno i turistički orjentisane (npr. Jodna Banja, Novi Sad).

2. Turističke banje koje, osim lečenja i rehabilitacije, nude i druge oblike obnavljanja i održavanja dobrog zdravlja i psihofizičke sposobnosti čoveka termomineralnom vodom, morskom vodom, vazduhom, lekovitim blatom. Ovi tretmani oblikovani su kao turističke usluge i nude se na turističkom tržištu. Te usluge - tretmane može delimično plaćati socijalno osiguranje, ako se sklope takvi ugovori (npr. Kanjiža).

Osnovne komparativne prednosti banjskog turizma Srbije ogledaju se u izuzetno bogatim prirodno lekovitim resursima, bogatom kulturno-istorijskom nasleđu, dugoj balneološkoj tradiciji, kvalitetnim medicinskim kadrovima, kvalifikovanim tehnikama lečenja, relativno niskim cenama smeštaja i lečenja, raznovrsnim manifestacijama koje upotpunjuju boravak posetilaca. Sa druge strane, neodgovarajuća saobraćajna i komunalna infrastruktura, velika zastupljenost zastarele ponude, neadekvatanog zdravstveno-turističkog proizvoda, nedovoljne svesti o zdravstvenom turizmu u skladu sa savremenim trendovima na tržištu, itd., usporavaju pozicioniranje zdravstvenog turizma Srbije na međunarodnom tržištu.

²² Turistička Organizacija Srbije: Banje i klimatska mesta, www.srbija.travel/destinacije/banje-i-klimatska-mesta/?lng=cir. (30.01.2013.)

²³ Specijalna Bolnica Merkur Vrnjačka Banja, <http://www.vrnjicspa.com/menu/3841/wellness--peloid--aqua--fitness/>. (10.02.2013.)

²⁴ Hrabovski Tomić Eva, 19.

Najbolji pokazatelj da zdravstveni turizam Srbije nije konkurentan na međunarodnom turističkom tržištu je broj stranih posetilaca: od ukupno 375.324 gostiju, koji su 2011. godine posetili banje Srbije i zabeležili 2.308.197 noćenja, svega 33.843 čine strani gosti, koji su ostvarili 131.730 noćenja.²⁵ Poređenja radi, banje Slovenije su 2010. godine zabeležile 751.000 gostiju (ukupno 2.987.600 noćenja) od čega 302.500 čine strani gosti, koji su ostvarili 1.146.600 noćenja.²⁶ Češke banje su 2011. godine zabeležile 706.838 gostiju (ukupno 6.857.724 noćenja – skoro tri puta više od banja Srbije) od čega 340.913 čine strani posetiooci, koji su ostvarili neverovatnih 2.893.269 noćenja.²⁷

U banjama Srbije potrebno je održati tradicionalno lečenje i medicinske tretmane, ali ponudu treba dopuniti sa što više atraktivnih sportsko-rekreativnih i spa&wellness sadržaja za zdrave posetioce. Korisnici zdravstvenog turizma u banjama ne trebaju biti samo pacijenti čije troškove boravka i lečenja, tj. rehabilitacije snosi zdravstveno osiguranje, već i zdravi gosti, koji žele banjski boravak u cilju odmora, rekreacije, razonode i relaksacije. Iz tog razloga su neophodna mnogo veće investiciona ulaganja u zdravstveni turizam Srbije. Vlada Republike Srbije je u banjski turizam u 2007. godini investirala 162 miliona dinara, dok u 2008. godini 98 miliona dinara, sa još dodatnih 40,5 miliona dinara bespovratno, za infrastrukturu banja.²⁸

Pored tradicionalnog banjskog i wellness turizma, banje Srbije imaju potencijal i za razvoj medicinskog turizma, i to pre svega dentalnog turizma, jer su stomatološke usluge u Srbiji jeftinije i do 60% u odnosu na pojedine zemlje EU.²⁹ Međutim, izuzetno malo banja je prepoznalo šansu za ovu vrstu zdravstvenog turizma. Jedinствен primer je Specijalna Bolnica "Merkur" Vrnjačka Banja, koja je u svoju ponudu uvela i dentalni turizam. „Merkur“ je pacijentima ponudio nekoliko paket aranžmana pod nazivom „Osmeh na dar“ sa uključenim smeštajem, ishranom, stomatološkim uslugama, korišćenjem aqua centra, fitnes centra, wellness centra, ali i raznim masažama i kupkama. Pojedini paketi uključuju i izlete do okolnih manastira. Cene ovakvih zdravstveno-turističkih paket aranžmana su izuzetno pristupačne za strane goste. Pri tome gostima se pruža mogućnost odmora u najpoznatijoj banji Srbije, koja obiluje izuzetnim prirodnim i antropogenim resursima, brojnim kulturno-zabavnim i sportskim manifestacijama koje upotpunjuju zdravstveno-turistički boravak.

²⁵ Republički zavod za statistiku: Statistički godišnjak Republike Srbije 2012, <http://webzrs.stat.gov.rs/WebSite/Public/PublicationView.aspx?pKey=41&pubType=1>. (25.12.2012.)

²⁶ Statistični letopis Republike Slovenije: Turizem 2012, 8. http://www.stat.si/letopis/2012/25_12/25-06-12.htm. (10.01.2013.)

²⁷ Czech statistical office: Tourism 2012, http://www.czso.cz/eng/redakce.nsf/i/cru_ts. (20.01.2013.)

²⁸ Zaključni dokument sa I Kongresa banja, 8.

²⁹ Opšta Bolnica Bel Medik Beograd: Zašto je lečenje u Srbiji povoljnije? <http://www.belmedic.rs/Zdravstveni-turizam/701/Najcesce-postavljana-pitanja.shtml> (25.12.2012.)

5. Zaključna razmatranja

Iako je poslednjih godina mnogo istraživano na temu zdravstvenog turizma, očigledno je da jedinstven koncept zdravstvenog turizma ne postoji, i da je vrlo teško postići konsenzus u vezi njega. Teško je upotrebiti ovaj naziv i zbog toga što se on u pojedinim regionima/destinacijama, ali i od strane brojnih autora značajno razlikuje u pogledu definicije i vrsta zdravstvenog turizma.

Na osnovu svega navedenog u radu, možemo zaključiti da se zdravstveni turizam danas kreće od tradicionalnog banjskog lečenja (prevencija, lečenje i rehabilitacija) prirodnim lekovitim faktorima, prema komponentama wellness turizma (spa&wellness tretmani, rekreacija, zdrava ishrana, i sl.) koje su potrebne čoveku za odmor i očuvanje dobrog psihičkog zdravlja i fizičke kondicije, tj. opšteg blagostanja, a takođe i ka medicinskom turizmu, koji podrazumeva najsloženije medicinske zahvate u specijalizovanim zdravstvenim ustanovama koje raspoložu kvalitetnim kadrom i medicinskom opremom.

Mnoge destinacije širom sveta su prepoznale svoju šansu u razvoju zdravstvenog turizma. Kako bi zadovoljile zahteve savremenih turista, destinacije zdravstvenog turizma danas nude raznovrsne usluge inspirisani i istočnom i zapadnom zdravstvenom tradicijom, širok spektar sportsko-rekreativnih i kulturno-zabavnih sadržaja, dakle ponudu koja može ispuniti različite ljudske potrebe i očekivanja.

Međutim, situacija u zdravstvenom turizmu Srbije je znatno drugačija. I pored ubedljivo najduže tradicije u srpskom turizmu, banjski turizam nije uspeo da se razvije u skladu sa potencijalom koji poseduje. Retki su primeri u svetu da jedan narod koristi manje od 5% prirodnog blaga koje poseduje na svojoj teritoriji, a da je pri tome, to blago bilo i ostalo strateški proizvod u svetskim razmerama.³⁰

Uzimajući u obzir komparativne prednosti banjskih i klimatskih mesta, kao i trendove tražnje za zdravstvenim turizmom na međunarodnom turističkom tržištu, zdravstveni turizam Srbije ima sve predispozicije da postane „proizvod budućnosti turizma Srbije“. Neophodno je postojeću ponudu u banjskom turizmu sve više diverzifikovati, odnosno razviti atraktivnu zdravstveno-turističku ponudu, ukoliko se želi privući inostrana tražnja. Promena je reč koja karakteriše turizam i podrazumeva kontinuirano i brzo prilagođavanje turističke privrede tim promenama. Ponuda zdravstveno-turističkog proizvoda mora stalno da prati potrebe i zahteve savremenog turista ukoliko određena destinacija želi da učestvuje u globalnoj turističkoj industriji. Banje nisu više samo lečilišta, odnosno rehabilitacioni centri, već savremene banjske destinacije u koje dolaze i zdravi ljudi sa različitim motivima. Banje Srbije se moraju okrenuti bogatijoj klijanteli, među kojima treba tražiti i pacijenta i turističkog posetioca.

Literatura

³⁰ Vešković, Vladeta: "Uticaj demografskih faktora na razvoj banjskog turizma", *Zbornik radova sa IV Kongresa banja sa međunarodnim učešćem*, Udruženje banja Srbije Vrnjačka Banja 2012, 188.

- Alfier, Dragutin: Uloga turizma u resocijalizaciji i desocijalizaciji suvremenog čovjeka. *Turizam: izbor radova*, Institut za turizam Zagreb 1994, fn 2.
- Vesenjajk, Peter: "Aktuelni trendovi razvoja zdravstvenog turizma u Srednjoj Evropi i Sloveniji kao pokazatelj potencijala razvoja banjskog turizma u Srbiji", *Zbornik radova sa II Kongresa banja sa međunarodnim učešćem*, Vrnjačka Banja, Udruženje banja Srbije 2010, 59-60, fn 13.
- Vešković, Vladeta: "Uticaj demografskih faktora na razvoj banjskog turizma", *Zbornik radova sa IV Kongresa banja sa međunarodnim učešćem*, Udruženje banja Srbije Vrnjačka Banja 2012, 187-203, fn 30.
- Goeldner R Charles: "From Traditional Spa Tourism to Modern Forms of Health Tourism", *Tourism Review* 44 (4)/1989, 2-11, fn 12.
- European Spas Association: "ESPA Brochure", <http://www.espa-ehv.eu/brochure/> (20.12.2012.), fn 5.
- Živković, Radmila: *Ponašanje i zaštita potrošača u turizmu*, Univerzitet Singidunum, Beograd 2009, fn 10.
- Zaključni dokument sa I Kongresa banja, *Zbornik radova sa II Kongresa banja sa međunarodnim učešćem*, Udruženje banja Srbije Vrnjačka Banja 2010, fn 6.
- Kaspar, Claude: "Gesundheitstourismus im Trend", 53-61, *Jahrbuch der Schweizer Tourismuswirtschaft 1995/96*, Institut für Tourismus und Verkehrswirtschaft St. Gallen 1996, fn 9.
- Lieber, Joachim: „Strategy of European spa tourism in future“, 15th Annual ESPA Congress, Băile Felix Romania 2010, fn 4.
- Medicinska Grupa Hrvatska: *Medicinski turizam*. http://www.medicinska-grupa.hr/med_turizam.html. (25.12.2012.), fn 18.
- Opšta Bolnica Bel Medik Beograd: Zašto je lečenje u Srbiji povoljnije? <http://www.belmedic.rs/Zdravstveni-turizam/701/Najcesce-postavljana-pitanja.shtml>. (25.12.2012.), fn 29.
- Republički zavod za statistiku: Statistički godišnjak Republike Srbije 2012, <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/PublicationView.aspx?pKey=41&pubType=1>. (25.12.2012.), fn 25.
- Smith Melanie: "Global Trends in Health and Wellness Tourism", http://www.slovenia.info/pictures%5CTB_board%5Catachments_1%5C2011%5CMelanie_Smith_12001.pdf, (20.01.2013.), fn 16.
- Smith Melanie, Puczkó László: Health and wellness tourism, Butterworth-Heinemann, Oxford 2009, fn 15.
- Specijalna Bolnica Merkur Vrnjačka Banja, <http://www.vrnjcispa.com/menu/3841/wellness--peloid--aqua--fitness/>. (10.02.2013.), fn 23.
- Statistični letopis Republike Slovenije: *Turizem 2012*, http://www.stat.si/letopis/2012/25_12/25-06-12.htm. (10.01.2013.), fn 26.
- Turistička Organizacija Srbije: *Banje i klimatska mesta*, www.srbija.travel/destinacije/banje-i-klimatska-mesta/?lng=cir. (30.01.2013.), fn 22.

- The International Union for Official Tourism Organisation, *IUOTO Publications*, Geneva 1973, fn 8.
- UNWTO: *UNWTO World Tourism Barometar, vol 11/2013*, http://dtxtq4w60xqpw.cloudfront.net/sites/all/files/pdf/unwto_barom13_01_ja_n_excerpt_0.pdf. (25.02.2013.), fn 1.
- Healism: *What is medical tourism?* http://www.healism.com/medical_tourism/overview/what_is_medical_tourism_?/ (15.12.2012.), fn 19.
- Hrabovski Tomić, Eva: *Destinacije zdravstvenog turizma (Sa osvrtom na banje Vojvodine)*, Prometej, Novi Sad 2006, fn 11.
- Caribbean Export Development Agency: “*Health & Wellness Tourism: TEN Strategies for Success Within the Caribbean Single Market&Economy*” <http://www.onecaribbean.org/content/files/10strategyserieshwfinalcbbnexport.pdf>. (30.12.2012.), fn 20.
- Czech statistical office: *Tourism 2012*, http://www.czso.cz/eng/redakce.nsf/i/cru_ts. (20.01.2013.), fn 27.
- World Health Organisation: *WHO definition of Health*, <http://www.who.int/about/definition/en/print.html>, (12.02.2013) fn 3.

HEALTH TOURISM – MEGATREND ON THE TOURISM MARKET

Teaching Assistant Snežana Milićević, Ph.D.
 University of Kragujevac, Faculty for Hotel Management and Tourism,
 Vrnjačka Banja 36210, Vojvođanska bb.
 e-mail: snezana.milicevic@kg.ac.rs

Summary

Health tourism is a global phenomenon of the 21st century. Millions of tourists worldwide travel to numerous destinations in order to maintain and improve psychophysical health. Health tourism today refers to offering health services ranging from the most complicated surgical interventions in specialized health institutions, through traditional curing interventions in spa centers, to diversified spa&wellness offer aiming at rejuvenation or travel for spiritual upheaval, concentrating different motives under the same goals. Although many studies about health tourism have been conducted in the recent years, unique concept still does not exist. The main accent of this work is on presenting the specificities and differences in health tourism concept worldwide. The study will also analyse health tourism condition in Serbia. Basing on analysis of the European health tourism, this work will show that the Serbian health tourism needs a new developing concept in accordance with contemporary market trends.

Key words: Health tourism, international tourism market, Serbia